

*КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТУ ФІЛОЛОГІЇ*

*Затверджено рішенням
Вченої ради Інституту філології
Протокол №9 від 23 квітня 2012 р.
Голова Вченої Ради
проф. Семенюк Г.Ф.*

ПРОГРАМА

вступного іспиту до аспірантури

зі спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн

(література Ірану)

Упорядник: доц. Маленька Т.Ф.

Київ – 2012

Поняття "література Ірану". Склад літератури Ірану і його історична мінливість. Співвідношення з термінами перська література, персько-таджицька література й ін. Спроби періодизації історії літератури Ірану: а) династійна періодизація; б) історична періодизація; в) періодизація на основі літературно-історичної типології.

Місце літератури Ірану в історії світової літератури. Традиція вивчення літератури Ірану в Європі, у країнах Сходу, вітчизняному сходознавстві.

Література Ірану в стародавню епоху та раннє Середньовіччя

Давньоіранська література

Авеста.

Склад Авести і її збережені частини. Рудименти найдавніших доміфологічних уявлень (фетишизм, тотемізм і анімізм).

Міфологія в Авесті: космогонічні міфи, астральні і природні міфи, хтонічні міфи і демонологія, міфи про культурних героїв – предків та перших царів. Уявлення про гріх і кару. Есхатологічні погляди в Авесті.

Клинопис.

Історія дешифрування клинописних написів. Формування клинопису як історіографічного джерела. Основні стилістичні особливості. Бегістунський напис. Написи Картира.

Ранньосередньовічна література Ірану

Епічні та історичні перекази.

"Переказ про сина Зарера" ("Иадгар-е Зареран"). Авестійські джерела центрального персонажу переказу. Наявність стандартних епічних кліше в побудові сюжету.

"Книга діянь Ардашира Папакана" ("Карнамак-і Арташир-і Папакан") – міфологізована біографія засновника династії Сасанідів і її подібність до загальносвітових міфологічних сюжетів про провіденціальних немовлят (Зевс, Мойсей, Ісус). Поєднання принципів усної і письмової творчості (літопис і епос).

Повчальна проза з елементами сюжету.

"Вавілонське дерево" ("Дерахт-е ассурік"). Джерела жанру суперечки. Зародження жанру байки.

"Книга про праведного Віраза" ("Арта Віраз намак") як зразок жанру "походів у потойбічний світ". Передбачуване джерело сюжету – напис Картира. Значення книги для формування відповідних жанрів у класичній літературі.

Незбережені пам'ятки перекладної літератури. Санскритські обрамлені повісті та їх пехлевійські зведення ("Панчатантра", "Книга мудреця Сідхапаті").

Безсюжетна повчальна проза.

Численні "книги порад", приписувані різним авторитетам і вчителям (Хосрову, сину Кавада, тобто Хосрову Анушірвану, Адурбаду, верховному жерцю Шапура II, Вузургміхру, легендарному візиру Хосрова Анушірвана та ін.).

Сасанідська придворна пісенна традиція.

Легенди про виникнення перської поезії, створеної Бахрамом Гуром (історичний Варахран V Сасанід) за законами арузу. Барбад і легенда про його появу при дворі Хосрова II Парвіза. Пісенний репертуар Барбада. Тридцять пісень (*сі лахн*) в арабському і перському середньовічних джерелах. "Придворна поезія та співи" ("Соруд-е хусравані"), реконструкція їх змісту. Зв'язок пісенної традиції з календарними святами стародавнього Ірану. Назви пісень як джерело топіки класичної поезії.

Література Ірану в епоху розквіту Середньовіччя

Домонгольський час (IX – початок XIII ст.)

Арабське завоювання та його наслідки в культурному житті та літературі. Участь іранського культурного елемента в складанні синтетичної арабомовної культури епохи Халіфату. Новоперська мова: арабська писемність, збереження основного лексичного запасу і граматичної будови іранських мов. Ісламізація Ірану: Коран, хадиси і їхня роль у формуванні літературного канону. Класична арабська поетика і її традиціоналізм (нормативність, статус індивідуального

автора, сприйняття традиції, характер змагання поетичної практики). Запозичені поетичні системи-форми, жанри. Поетична теорія і її дисципліни: метрика (*'ілім ал-'аруз*), рима (*'ілім ал-кафійа*), фігури (*'ілім ал-баді'*), критика вад вірша, поетичні запозичення. Арабо-іранський літературний синтез. Шуубітський рух: поезія і проза (*адаб*). Історіографія. Трансформація арабської поетичної системи на іранському ґрунті. Нові жанри і форми в порівнянні з арабською поетичною системою (їх наступність стосовно доісламської іранської традиції). Структура *дивана* (зібрання ліричних творів). Літературне ім'я автора (*тахаллус*).

Співіснування літератури арабською і новоперською мовами з компілятивними зведеннями і творами середньоперською мовою (пехлеві): "Створення основи" ("Бундахішн"), "Діяння віри" ("Денкард"), "Судження Духа розуму" ("Дадестані меног-е храд"). Їхнє значення для реконструкції стародавніх міфологічних сюжетів і роль у формуванні фонду мотивів і топіки класичної поезії.

Середньовічні джерела вивчення літератури періоду – поетичні антології (*тазкере*). Коротка характеристика жанру, його перші зразки в арабській і перській літературах. Збереженість писемних пам'яток домонгольського періоду. Історія вивчення перської літератури X – початку XIII ст. у вітчизняній і закордонній науці.

Історико-культурна ситуація в Хорасані і Мавераннахрі в період правління династії Саманідів. Державна політика, розвиток придворного меценатства. Заохочення поезії рідною мовою. Збирання історичних переказів.

Проза.

Її значення в складанні літературної мови фарсі-дарі, важливість як джерела запозичення сюжетів для наративних поетичних жанрів. Її другорядна роль у літературі. Обробки історій іранських царів, "Книга про Гершаспа" Абуль-Муайяда Балхі. Осмислення міфічного і легендарного матеріалу в плані реальної історії. Збірник "Книги Сіндбада".

Придворна поезія.

Рудакі (860–941). Відомості про його життя: співвідношення реального і

легендарного. Перший етап формування інституту придворної поетичної служби. Численність функцій поета при дворі і призначення відповідних жанрів. Збереження зв'язку поетичної і музичної традицій (Рудакі – музикант-віртуоз). Спадщина Рудакі. Збережені касиди Рудакі і їхня характеристика. Рудименти стародавньої міфологічної свідомості в касиді "Мати вина". Трансформація канону арабської касиди у "Скарги на старість", особливості її композиції. Жанровий склад збережених віршів Рудакі. Оцінка майстерності Рудакі наступними поколіннями поетів.

Сучасники Рудакі. **Шахід Балхі** (помер 936). Його місце в культурі епохи – вчений-філософ, каліграф. Засудження неуттва в його віршах – основа розвитку філософської лірики в середовищі вчених (Абу Алі ібн Сина, Омар Хайям і ін.).

Абу-Шукур Балхі (нар. 915). Його творчість як вияв відгомонів шуубітських настроїв (поема "Афарін-наме"), зв'язок його віршів з дидактичними пам'ятками ранньосередньовічного Ірану.

Дакікі (вбитий між 977 і 981). Відомості про його життя. Спадщина Дакікі. Лірика і її життєво стверджувальний характер. Робота над епосом. Розділ "Шаг-наме", написаний Дакікі. Джерела сюжетів, розроблених Дакікі.

Рабі'а Кіздарі. Двомовність. Вплив арабських зразків узритської лірики. Мотиви "жіночої лірики" – рівність сторін в коханні. Вплив життя і творчості поетеси на наступну літературу (Аттар – XII ст., Реза Кулі-хан Хедаят – XIX ст.).

Кісаї (нар. 963). Філософські мотиви в його ліриці. Майстерність опису (васф). Ускладнення стилю. "Стареча касида" Кісаї, її зв'язок з касидою "Скарга на старість" Рудакі та відмінності – приклад авторської трансформації вірша-зразка.

Фірдоусі (народ, між 932 та 941 – помер між 1020 та 1026) і його поема "Шаг-наме". Ранній етап формування епічної поезії перською мовою. Перехідний характер. Джерела запозичення сюжетів. "Шаг-наме" і пехлевійська літературна традиція. "Шаг-наме" і традиція усної епічної творчості. Риси авторської творчості в поемі: розробка характерів. героїв, індивідуалізація

жіночих образів, авторські відступи, мотиви авторської самосвідомості. Три основні частини "Шаг-наме" і їхні генетичні зв'язки з попередніми періодами розвитку іранської словесності. Поетичний метр "Шаг-наме". Композиція поеми. Жанрові складові поеми (богатырський, любовний, дидактичний, історичний елементи). Концепція ідеального правління в "Шаг-наме". Розмаїття героїв. Стиль і мова поеми.

Суспільно-політичне і культурне життя в період правління династії Газневидів. Політична і релігійна доктрина і її відображення в придворній поезії. Зміцнення інституту придворної поетичної служби, офіційний статус поета при царі. **Унсурі** (народ, між 970 та 980 – помер між 1039 та 1050) – перший титулований "Цар поетів" (*малік аш-шу'ара*). "Відомство поезії" ("диван поетів"): структура поетичного цеху, принципи навчання ремеслу, норми складання віршів (характер змагань, новації в їхньому ставленні до традиції) як прояв законів канонічного мистецтва. Стосунки між поетом і патроном як відображення норм феодальної етики – принципи "служіння" і "договору". Складання основних форм придворної поезії: ліричної, ліро-епічної, епічної. Унсурі – епік і майстер "історико-політичної" касиди.

Молодші сучасники Унсурі – **Фаррухі** (пом. 1037/38) і **Манучехрі** (пом. після 1041). Співвідношення тематики і стилю їхньої творчості з загальними установками голови поетичної школи. Подібність і розходження. Ідеологічні сходження – оцінка ролі государя (Махмуда Газневі) і полеміка з Фірдоусі. Індивідуально-авторські переваги в рамках традиційного тематичного репертуару. Розвиток канону любовної лірики у творчості Фаррухі. Характер реалізації календарних мотивів у "вітальних" касидах Фаррухі. Малі поетичні форми в дивані Фаррухі як перший етап складання форми перської газелі. Манучехрі – майстер жанру *хамріят* (бенкетна лірика). "Бедуїнські" та староіранські образи в його касидах. Манучехрі як творець перших строфічних віршів (*мусаммат*) у поезії на фарсі.

Розвиток літератури поза заступництвом шахського двору.

Коротка характеристика містичних та езотеричних течій в ісламі, що мали

вплив на розвиток літератури (суфізм, ісмаїлізм). Зв'язок езотеричних течій із зороастрійською релігійною традицією та її внутрішніми течіями.

Насір-е Хосров (1002–1088) та формування нових жанрових різновидів касиди (дидактичної та містико-алегоричної). Творчість Насір-е Хосрова в інших жанрах. "Сафар-наме". Дидактичні *маснаві*. Критика придворної поезії та обґрунтування нових завдань словесної творчості – місія поета-пророка. Ставлення до попередників (Рудакі, Кісаї, Унсурі). Способи трансформації запозичених мотивів та роль езотеричного коментаря до Корану, (*та'віл*) у їх складанні.

Суфізм та суфійська література. Жанрова характеристика суфійської поезії та прози: лірика, дидактика, біографічна література.

Абдаллах Ансарі (1004–1088). Легендарна історія його навертання до суфізму. Роль наставника. Проповідницька проза та її ритмізована форма. Авторські віршовані вставки у прозі – перші зразки суфійської лірики. Їх жанрова характеристика. Джерела запозичення мотивів та їх трансформація (мотиви мандрівок, любовні мотиви, мотиви вихвалення та висміювання). Аскетична лірика (*зухдйіат*) – жанрова домінанта поезії Ансарі. Характер розвитку символіки. Становлення формальних ознак газелі у поетичних творах Ансарі. Касида-інвектива в осудженні лжесуфіїв та витоки її тематики. Агіографічний звід "Категорії суфіїв" ("Табакат ас-суфійа") та її арабомовні джерела.

Баба Кухі Шіразі (помер при бл. 1050). Перший етап формування символічної мови поезії. Питання про автентичність дивана Баба Кухі та його датування. Перший етап формування тематичного та формального вигляду перської газелі. Розширення образності перської лірики у творчості Баба Кухі Шіразі міські та "гебрські" (зороастрійські та християнські) образи його лірики.

Література XII – початку XIII століття

Подальший розвиток Сельджукідської держави. Розвиток науки (ісфаганська обсерваторія, реформа календаря та наукова діяльність Омара Хайяма), політичної культури ("Сійасат-наме" візира Нізам ал-Мулька).

Зміна ролі суфізму в суспільному житті іранців. Вплив суфізму на літературні явища. Розмивання межі між придворною та містичними традиціями в літературі.

Муїззі (1048/49, помер між 1126 та 1153). Придворна кар'єра. Подальший розвиток "прикрашеного", риторичного стилю в касиді, розмаїтість тематики в рамках традиційного репертуару – використання досвіду попередників (Унсурі, Фаррухі та ін.). Опір зростаючому впливу суфізму в ліричній поезії), полемічні газелі. Проникнення міської образності у світську газель. Майстерність експромту.

Анварі (перша третина XII ст. – кінець 1191). Легенда про появу при дворі султана Санджара. Вчені заняття в юності. Кар'єра придворного поета. Знамениті касиди ("Якщо серце і рука...", "Сльози Хорасану"), Біографія і творчість **Анварі** в працях вітчизняних іраністів – роботи В.А. Жуковського, А.Ю. Кримського. Містико-символічні газелі, роль кит'а у творчості поета. Критика ремесла придворного віршотворця.

Омар Хайям (1048–1131/32) та його місце в перській літературі. Літературна творчість ученого, специфічні риси "вченої" поезії. Попередники Хайяма в поезії (поет-філософ аль-Маарі, Ібн Сіна, Насір-е Хосров). Відомості про Хайяма в середньовічних джерелах. Ставлення до його поезії. Хайям і розвиток рубаї у письмовій авторській творчості. Проблема "мандрівних чотиривіршів". Історія перекладів і вивчення "Рубайату" О. Хайяма в Ірані, Європі і Росії.

Адіб Сабір Термезі (помер 1143 або 1152). Його касиди як зразок пануючого "прикрашеного" стилю. Ліричні вірші малих форм – "філософія моменту", розвиток мотивів лірики Рудакі, Манучіхрі. Поява міських мотивів.

Рашид ад-Дін Ватват (помер між 1177/78 або 1182/83) – поет і теоретик. Двомовність. Трактат "Сади чаклунства в тонкощах поезії". Коротка характеристика змісту книги I її місце в іранській класичній поезиці.

Санаї (1048 – між 1126 та 1193/94). Придворна кар'єра при останніх Газневідах. Світські панегіричні касиди. Розвиток дидактико-філософського

та алегоричного різновидів касид у його творчості. Касида "Молитва птахів" ("Тасбіх ат-туйур") і джерела її "сюжету". Початок нової традиції в касиді - вірші з арабськими назвами. Розвиток лінії весняних касид Манучіхрі і Насір Хосрова в його творчості. Місце газелі в ліричній спадщині поета. Перша суфійська дидактична поема "Сад істин" ("Хадікат ал-хакаїк") і її вплив на подальший розвиток форми безсюжетного епосу. Малі поеми Санаї ("Мандрівка благочестивих до місця повернення" і ін.). Внесок Санаї в розвиток канону суфійської поезії.

Нізамі (1141 або 1147 – 1203). Основні етапи його творчої біографії. Середньовічні джерела відомостей про Нізамі. Становлення романних форм епосу в його творчості. Склад "П'ятериці", джерела сюжетів і композиції, поем, що входять у "Хамасе". Канонізація любовного роману у віршах та поемах "Хосров і Шірін" та "Лейла і Маджнун". Використання композиції обрамленої повісті в поемі "Сім красунь". Наступність стосовно Фірдоусі (сюжетний епос) і Санаї (безсюжетний дидактичний епос). Самосвідомість поета у "П'ятериці". Проблема збереження дивана Нізамі: зразки його лірики, що дійшли до нас; їхня характеристика.

Аттар (1141–1229) – майстер суфійської дидактичної поеми. Легенди про звертання Аттара, його праведне життя, загибель і посмертні дива. Поетична і прозаїчна спадщина автора. Диван, поема "Мова птахів" і "малі" поеми Аттара. Характеристика поеми "Мова птахів" ("Мантік ат-тайр"): джерела сюжету про мандрівку птахів, використання композиційної схеми обрамлених повістей. Газелі Аттара та їхній зв'язок з житійною прозою.

Середньовічна проза XI - початку XIII століття

Дидактична проза.

Кей-Кавус ібн-Іскандар та його "Кабус-наме". Побудова книги, роль вступних розділів, основні теми твору. Характеристика вставних новел, елементи шахрайської новели в книзі. Віршовані вставки. Значення пам'ятки в історії формування художньої прози на фарсі.

Нізамі Арузі Самарканді. Його "Чотири бесіди, або Збірка рідкісних

речей". Естетичні погляди Нізамі Арузі. Елементи мемуарного та біографічного жанру, роль шахрайської новели. Місце "Чотирьох бесід" в історії середньовічної художньої прози. Значення віршованих вставок.

Обрамлена повість.

Захірі Самарканді та його "Синдбад-наме". Сюжет і його генетичні корені. Композиційні та змістові особливості версії Захірі Самарканді. Посилення дидактичної спрямованості. Вставні новели, їхні джерела і жанрова характеристика. Стиль і мова твору. Віршовані вставки, їхній жанровий склад і джерела їхнього запозичення. Подальший розвиток жанру обрамленої повісті в персомовній класичній прозі (найбільш відомі твори – "Туті-наме" Нахшабі та ін.).

Післямонгольський час (XIII – XVII ст.)

Розширення географічних кордонів поширення перської мови як літературної. Роль перської класичної словесності в становленні літератур на молодих мовах Середньовіччя (тюркомовні літератури Середньої та Малої Азії, літератури мовою пушту, урду).

Стилістична еволюція традиційної поезії в період XIII – XVII ст. Уявлення про неї в сучасній вітчизняній і закордонній науці. Теорія трьох стилів (хорасанського, іракського, індійського) М.Т. Бахара, їхні хронологічні рамки.

Подальший розвиток поезики і її еволюція в XIII – XV ст. (Шамс-е Кайс ар-Разі, Хосейн Ваез Кашефі та інші автори теоретичних творів).

Монгольське завоювання іраномовних земель та його наслідки у сфері культури. Занепад культурних центрів на сході "іранського світу", втрати в області письмової культури. Міграція іраномовного населення в суміжні з Іраном області. Переміщення літературних центрів на захід (Ірак, Анатолія) та південний схід (Північно-Західна Індія). Зміни в культурі. Пожвавлення мініатюрного живопису, роль далекосхідної мальовничої традиції. Зв'язок мініатюри з рукописною книгою. Новий підйом середньовічної енциклопедичної науки у XIII ст. (Насреддін Тусі, Кутб ад-Дін Шіразі й ін.).

Джалал ад-Дін Румі (Балхі), який здобув популярність під псевдонімом

Моулаві (1207–1273). Його життя та джерела життєпису. Легенди про Шамса Тебрізі; роль наставника у творчості Румі. "Діван Шамса Тебрізі" і характеристика жанрових особливостей газелі у творчості Румі – зв'язок з ритуальним виконанням, імпровізаційна природа в рамках канону, ритмічний малюнок. Специфіка "Поєми про схований зміст" ("Маснаві-йє ма'наві") і її місце в традиції суфійських дидактичних поєм. Історія створення поєми. Особливий зміст назви поєми. Композиційні особливості, складність архітекτονіки, широта тематики. Однаковість у побудові окремих структурних одиниць. Склад і джерела ілюстративного матеріалу. Мова і стиль "Маснаві". Роль Румі і його сина Султана Веледа у формуванні тюркомовної літературної традиції в Малій Азії.

Сааді (початок XIII ст. – 1292). Біографія і творчий шлях Сааді. "Коллійат-е" Сааді і його жанровий склад. Дидактичні здобутки Сааді. "Гулістан" ("Трояндовий сад", 1257), його зв'язок із традицією проповідницької прози. Тематика і композиція книги. Морально-етичні проблеми і їхнє осмислення в "Гулістані", наступність стосовно традиції світської дидактики ("Кабус-наме"). "Відповіді" на "Гулістан" (Нізарі Кухістані, Джамі й ін.). Світова слава добутку. "Бустан" ("Плодовий сад", 1291). Проблема жанрової характеристики поєми і її генетичних коренів. Поетичний метр "Бустану". Основні теми, співвідношення повчального й оповідального елементів у поємі. Лірична спадщина Сааді. Сааді – визнаний майстер газелі. Злиття традицій світської і містичної газелі у творчості Сааді. Майстерність витонченого афоризму (*хикмат*) у газелях Сааді. "Відповіді" на газелі Сааді в диванах поетів XIV і наступних століттях.

Амір Хосров Дехлеві (1253–1325) – найбільша фігура в перськомовній літературі Індії. Перша відповідь на "П'ятерицю" Нізамі. Трансформація поєми-зразка у творчості Аміра Хосрова. Принципи складання "відповіді". "Індійські" поєми Аміра Хосрова і їхня роль у становленні місцевої епічної традиції. "Довал-рані Хізр-хан" як приклад розробки канону любовно-романічного епосу в перськомовній літературі Індії. П'ять диванів поета. Філософсько-

дидактична касида "Море праведників" – відповідь на касиду Хакані "Дзеркало чистоти". Своєрідність образного ладу газелей Аміра Хосрова. Інд-іранський синтез у творчості Аміра Хосрова.

Творчість **Гафіза** (20-і рр. XIV ст. – 1389) – вершина розвитку перської класичної газелі. Розмаїтість тематики, подальше удосконалення традицій світської і містичної газелі. Використання різних композиційних можливостей у газелі (*мосалсал, параканде*). Синтез двох традицій (світської і суфійської) в ліриці Гафіза. Легенди про поета в середньовічній антологічній традиції. "Відповіді" на газелі попередників і сучасників у дивані Гафіза.

Література XV – XVI століть.

Відродження культурних центрів на сході іранського світу в період правління Тимуридів. Поступове розмежування літературних регіонів іраномовного світу (Ірану, Середньої Азії, Афганістану, Північно-Західної Індії), історичні, політичні, конфесіональні причини цього розмежування. Розвиток літературної творчості на місцевих мовах і ріст їхнього впливу.

Абд ар-Рахман Джамі (1414–1510) – завершувач "золотого століття" перської класичної поезії. Обсяг і склад літературної спадщини Джамі. Відомості про Джамі в середньовічних джерелах, вплив поета на літературний клімат його епохи. "Семериця" ("Хафт оуранг") Джамі і виділення в ній п'ятеричного циклу поем, створеного в наслідування Нізамі та Аміра Хосрова. Зміст "П'ятериці", зміни в її складі, виборі сюжетів. Поєми, що не входять у "П'ятерицю" – "Золотий ланцюг" та "Сальман і Абсал". "Бахаристан" Джамі. Ліричні дивани Джамі, створені за зразком диванів Аміра Хосрова. Практика назіре-невісі (складання відповідей) і її місце у творчості Джамі. Поетична школа Джамі. Творчість Хілалі (70-і рр. XV ст. – 1529), подальша трансформація любовно-романічного ("Лейла і Маджнун", "Шах і жебрак") і суфійського дидактичного епосу ("Якості закоханих").

Література Ірану в період пізнього Середньовіччя

Література останньої третини XVI – XVII ст.

Зміцнення держави Сефевідів в Ірані. Перетворення шиїзму в державну релігійну доктрину. Заохочення відповідної тематики в літературі. Релігійні шиїтсько-суннітські війни. Нестабільність політичної обстановки в Ірані.

Переміщення культурного центру іраномовного світу в імперію Великих Моголів, що переживала епоху розквіту. Політичне розмежування Ірану, Середньої Азії, Хорасану і Північно-Західної Індії при збереженні культурної та літературної взаємодії. Подорожі іранських і середньоазіатських поетів до двору Великих Моголів.

Становлення нового стилю перськомовної поезії, "індійського". Ознаки "вторинного стилю" (термін Д.С. Лихачова). "Барвистість" (*рангіні*) як основний критерій досконалості в поезії. Вивчення "індійського" стилю у світовій іраністиці і суперечки навколо його художньої значимості. Загальна характеристика поетики "індійського" стилю. Творчість **Саїба Тебрізі** (Ісфагані) (1601–1671), поета і каліграфа. Його поетичне оточення – друзі і поети-сучасники, що згадуються їм у віршах (Назірі Нішапурі, Хамадані, Таліб Амулі та ін.). Основні мотиви філософської газелі – "широта натури", мандрівка як знаходження досвіду, пошуки єдності і гармонії, в макро- і мікрокосмі, дитинство і старість. Досконалість поезії в оцінках поетів "індійського" стилю – "живописання словом".

Література XVIII століття

Посилення процесу дезинтеграції, що почались у XVI ст. Ослаблення впливу перської літератури в тюркомовних областях Середньої Азії і Закавказзя унаслідок формування літератури на тюркських мовах; відокремлення турецької літератури.

Економічний і політичний застій в Ірану в XVIII ст. Культурна консервація. Роз'єднаність літературних сил в обстановці занепаду міського життя. Ісфаган – резиденція останніх Сефевідів – осередок "людей пера". Утрата шахськими дворами свого значення центрів культурного життя.

Активізація міської "простонародної літератури" (*адабійат-і амійане*). Широке поширення прозаїчних народних романів (дастанів) історико-героїчного й авантюрно пригодницького характеру. Формування релігійної драматургії – *тазіє* (шиїтський містеріальний театр) на сюжети трагічних подій у Кербелі, загибелі мучеників за віру Хасану і Хусейна. Генезис драми містерії, жанрові складові, поетика. Характеристика основних сюжетів. Метрична структура і формульна природа драм для театру *тазіє*.

Осмилення положення Ірану часів правління Надира-шаха в щоденнику подорожей "Тазкірат ал-ахвал" ("Про стан справ", 1742) **Шейха Алі Хазіна** (1692–1766).

Літературний рух "Базгашт" ("Повернення") в Ісфагані як реакція на штучність поезії епігонів "індійського стилю". Заклик засновників руху до повернення до класичної норми літератури домонгольського періоду (X – початок XIII ст.). Орієнтація на касиду домонгольського періоду і газель епохи Сааді і Гафіза. Творчість **Муштака** (помер 1757), **Шуле** (помер 1747), **Хатефа Ісфагані** (помер 1783). Громадянськість в ліриці Хатефа. Історичний підтекст його лірики. Відображення літературної діяльності руху "Базгашт" в антології "Атешкаде" ("Храм вогню") Лотф Алі-бека Азера.

Література Ірану в ХІХ столітті

Нова династія Каджарів і ряд заходів для централізації влади. Перенесення столиці Ірану в Тегеран. Усвідомлення необхідності модернізації у військовій області внаслідок поразці 1812 і 1828 рр. у російсько-перських війнах. Реформування адміністративної і фінансової сфери. Модернізація культурного життя й утворення: установа пошти і телеграфу, створення загальноосвітніх установ європейського типу, посипання молоді для навчання за кордон, введення літографії, типографської справи і друкарства, поява преси.

Відродження офіційної поетичної служби при дворі Каджарів, підвищення статусу літератора і його ролей у державних справах. Новий тип літератора-

державного діяча.

Поезія.

"Шахське літературне суспільство" ("Анджоман-е хакан") під керівництвом "царя поетів" **Саїба Кашані** (1770–1822), глави поетів при дворі Фатх Алі-шаха. Поема "Шахін-шах-наме" Саїба Кашані, що вихваляє полководницького генія Фатх Алі-шаха.

Мірза Абдолваххаб Нешат Ісфагані (1761–1829) – до переїзду в Тегеран що очолює ісфаганське суспільство "Анджоман-е Не шат" – продовжувач традицій "Базгашт".

Сеїд Хосейн Табатабаї Міджмар Ісфагані (1776–1810).

Хабіолла Каані (1808–1854) – сполучення класичної традиції і нових тенденцій: актуальний зміст, публіцистичність у касиді, безпристрасна репортерська манера листа, посилення цивільної тематики., "Книга збентеженого" - спроба критики сучасного суспільства у формі наслідування "Гулі стану" Сааді.

Сатирична творчість **Абулхасана Ягма Джандакі** (1782–1860). Наростання цивільних мотивів.

Абу-Наср Фатхолла-хан Шейбані (1826–1891), критика положення в державі. Суспільні конфлікти через призму особистої долі. Ідеал освіченої монархії в поезії Шейбані. Зміна структури дивана і форми вірша. Вплив дидактики Насіра Хосрова на політично загострені вірші Шейбані.

Реза Кулі-хан Хедаят (1800–1871) – перший директор "Дар ал-фонун" ("Будинок наук"), першого вищого навчального закладу європейського типу, поет, історик, філолог. Його поема "Сад Ірема" на сюжет легенди про Рабію Куздарі. Його погляди на історію перської літератури (класицистична концепція, осуд "індійського стилю"). Словник-антологія "Збори красномовних" ("Маджма' ал-фусаха").

Мірза Мохаммад Алі Сореш Ісфагані (1813–1869) – придворний поет "номер один" Каджарів після смерті Каані.

Мірза Садек-хан Адіб ал-Момалек Фарахані Амірі (1861–1917) – поет,

видавець, перекладач. Актуальна тематика, пропаганда освіти і науки.

Проза.

Необхідність спрощення стилю ділової прози в результаті поживлення відносин з європейськими державами. Діяльність **Мірзи Абулькасема Каем-Макама Фарахані** (1779–1836) як реформатора прозаїчного стилю.

Послідовник Каем-Макама Фарахані **Фазел-хан Гаррусі** (1783–1852). Подальше спрощення прозаїчного стилю в щоденниковій літературі: сафарнаме членів різних урядових місій (Мірза Салех Ширазі, Мостафа Афшар, Фаррох-хан, Реза Кулі-хан Хедаят) і щоденники (Хаджі Бенкеті-заді, 1833–1903), що знайомлять іранців з досягненнями європейської цивілізації.

Соціально-політичні трактати з елементами нарративу (вставні притчі): "Ростам ат-таварих" ("Рустамова історія") (1779–1836) Асефа Мохаммада Хашема, "Хакікат ал-хакаїк" ("Істина істин") (1834–1837) Хаджі **Мохаммада Алі Шірвані** (народ. 1783), "Ресале-йє Мадждійє" ("Мадждів трактат") (1871) Маджд ал-Молька (1810 - 1881).

Лист Шейха Мохаммада Хасану Карані на прізвисько "Пейгамбар-е доздан" ("Пророк злодіїв", народ, між 1813 і 1818 – помер близько 1880), адресовані високопоставленим обличчям і існуючі порядки, що висміюють.

Переклади західноєвропейської художньої літератури. Тенденційність добору добутків. Переклад семи (шести) п'єс Мірзи Фаталі Ахундова (1812–1878) на перську мову, виконана **Мохаммадом Джафаром Караджадагі** – зразок критичного відношення до дійсності і нового стилю перської прози. Поява світських сатиричних п'єс Мірзи Ага Тебризі (раніше приписуваних Мальку-хану) - спроба освоєння сучасного матеріалу в новій жанровій формі.

Епоха "пробудження Персії" (80-і рр. ХХ ст.). Значне розширення обривів суспільно-політичної думки завдяки появі вкрай нечисленного прошарку нової інтелігенції, знайомої зі зразками західної культури і з основами буржуазного правопорядку європейських країн. Поступове подолання середньовічної замкнутості і застійності духовного життя суспільства.

Виникнення закордонних перських газет "Ахтар" ("Зірка") у

Константинополі (1875), "Канун" ("Закон") у Лондоні (1890), "Хабл ол-матін" ("Міцні узи") у Калькутті (1893), що обговорюють необхідність реформування системи державного керування і впливають на умонастрої в Ірану.

Мірза Мальком-хан Незам од-Доуле (1833–1908). Державна і публіцистична діяльність. Спроба спрощення перської писемності і відображення цієї проблеми в діалогічній розповіді "Джерело прогресу". Діалог міністра і його попутника про необхідність введення в Ірану законності і ряду технічних нововведень у розповіді "Міністр і його друг".

Мірза Ага-хан Кермані (1853/54–1896). Від'їзд у Туреччину (1886). Співробітництво в газеті "Ахтар". Переписування з Мальком-ханом (1890–1895) і допомога в поширенні газети "Канун". Знайомство з ідеологом панісламізму Сеїдом Джамал ад-Діном Афгані (1838–1897). Арешт і страта в Тебрізі. Спадщина: велика кількість статей, історичних і політичних трактатів, поем, політичних памфлетів, теологічних есе. Критика сучасного стану суспільства, заклики до революційного дозволу соціальних протиріч, іранський націоналізм. Розповідь "Ящірка держави" – додаток до політичного трактату "Три листи": сатиричне зображення системи правління і сваволі влади в діалозі губернатора і префекта поліції. Усвідомлення суспільного призначення літератури і заклики до відновлення перської поезії з позиції утилітаризму.

Абд ор-Рахім Талібов (1834–1911). Від'їзд у Тифліс, потім у Темір-Хан-Шура (Дагестан). "Книга Ахмада" (Стамбул, 1893): 18 бесід батька із сином, що знайомлять з досягненнями європейської науки і техніки. Продовження "Книги Ахмада" (1894): 4 бесіди батька із сином про проблеми політичного пристрою. Третя частина трилогії "Питання життя, чи Книга Ахмада" (Тифліс, 1908): бесіди батька з дорослим сином-інженером про причини відсталості Ірану. Повість "Шляху благодійників" (1905, Каїр): сполучення критики сучасного життя й утопічних представлень про основи її перебудови.

Анонімний твір "Бесіда іранського мандрівника з індійцем" (1894), побудоване у формі діалогу, що демонструє соціальні пороки феодального суспільства.

Поява і широке поширення в 80-х рр. рукопису перського перекладу роману "Пригоди Хаджі Баби з Ісфагану" (1824) англійського письменника Джеймса Морієра (1780-1849), виконаного Мірзою Хабібом Ісфагані (виданий у 1905 р. у Калькутті). Літературна містифікація Дж. Морієра. Уміла стилізація під орнаментований стиль старої перської прози, пародійні елементи в романі. Сатирична картина життя Ірану початку ХІХ в. Перський переклад роману як ефективний засіб ідеологічної боротьби і класичний, добуток нової перської літератури.

Зейн оль-Абідін Марагаї (1837–1910) і перше в перській літературі оригінальний добуток у жанрі роману "Щоденник подорожі Ібрагім-бека" (1-ий том – 1888 р., Стамбул; 2-ий і 3-ій томи – 1907, 1910 р., Калькутта). Викриття соціальних пороків відсталого каджарського Ірану. Дидактична установка роману і його публіцистичність. Ідеалізація образу головного героя.

Література Ірану в ХХ столітті

Завершення процесу формування літератури нового типу. Зростаюче перевага прози над поезією. Розвиток публіцистики, поява "товстих" літературних журналів. Складання типу сучасного літератора, що сполучить творчість з літературною критикою і філологічними науковими Інтересами. Формування роману і новели.

Розпадання нормативної поетики і складання нових принципів авторської творчості в поезії.

Іранська буржуазна, антифеодальна й антиімперіалістична революція 1905-1911 рр. Бурхливий розвиток преси: поява газети "Меджліс" ("Парламент"), "Седа-йє ватан" ("Голос Батьківщини"), "Тамаддон" ("Цивілізація"), "Театр", "Сур-е Зсрафіл" ("Трубархангела Есрафіла"), "Іран-е ноу" ("Новий Іран") та ін.

Проза.

Алі Акбар Деххода (1880–1956) – автор сатиричного розділу "Чаранд-о-паранд" ("Усяка всячина") у газеті "Сур-е Зсрафіл". Памфлети і фейлетони в

монологічній, діалогічній і епістолярній формі, написані простою мовою з використанням народних виражень.

Поезія.

Перевага в поезії суспільно-патріотичної тематики, висування на перший план чи гасла відозви, гімну, короткого сатиричного куплета і політичної пісні-тасніфу. Демократизація й актуалізація змісту і мови поезії, публікація поетичних добутоків а пресі.

Ашраф Гілянї (1855–1924) – поет, редактор республіканської газети "Насім-е шамаль" ("Північний вітер"), пропагандист конституційних реформ.

Ареф Казвіні (1880–1933) – революційний поет-трибун, що популяризував визвольні ідеї та виконував привселюдно у політичних піснях-тасніфах. Гострокритична політична поезія **Мірзи Мохаммада Фаррохі Йезді** (1887–1935). **Абуль-Касем Лахуті** (1887–1957) – автор класичних за формою віршів політичного змісту, укладач листівок і прокламацій. Малік аш-шоара Бахар (1886–1951) – поет, видавець мешхедської газети "Ноубахар" ("Весна", 1909) і "Тазі бахар" ("Провесна"), публіцист.

Розпуск II Маджлісу (парламенту) (1911) і початок періоду внутрішньої реакції й іноземної присутності Англії і Росії в Ірану. Заборона на вільну пресу. Виникнення прогерманських настроїв під час I Світової війни як спроба протистояння колоніальної політики Англії і Росії.

Адіб Пешаварі (1841–1930) – германофільна поема "Кайсар-наме" ("Книга кайзера"), що оспівує Вільгельма II і його полководців і написана в наслідування "Шаг-наме".

Журнал "Каві", заснований у Берліні в 1916р. - соціально-політичний і історико-літературний орган: ревне германофільство в сполученні з добротними науковими історико-літературними дослідженнями.

Література 20 – 40-х рр. XX століття

Евакуація російських військ з Ірану після двох революцій у Росії (1918), розширення англійської присутності. Державний переворот 1921 р. Скиннення династії Каджарів і проголошення нової династії Пехлеві (1925). Буржуазна

революція "зверху", відносна політична стабільність, поживлення економічного і культурного життя. 30-і рр. – "чорний період" військової диктатури. Зречення Реза-шаха на користь сина (1941). Поступовий підйом політичної активності. Скасування цензури.

Активне формування літератури нового типу в 20 – 40-і рр. Складання літературної періодики. Журнали "Данешкаде" ("Храм знань", 1917, ред. Бахар), "Армаган" ("Гостинець", 1920, ред. Вахід Дастгарді), "Сохан" ("Слово", 1943, ред. Парвіз Нател Ханлари), "Пейаме ноу" ("Новий вісник", 1944) і зв'язана з ними діяльність літературних суспільств.

Проза – епіцентр нових тенденцій.

Поява соціально-побутового роману. "Страшний Тегеран" (1922) **Мошфека Каземі** (1889–1978) – роман фейлетонного типу. Тривіальна історія про бідних закоханих. Додання їй гострого соціального змісту за рахунок побічних сюжетних ліній. "Населеність" роману другорядними персонажами. Жіноча тема в "Страшному Тегерані" (Мехін, Іффат і ін.). Образ Фарроха і тема "маленької людини". Романтизація головного героя як бунтаря-одинака.

Селянська тема, відкрита романом **Ахмеда Ходададе** "Гірка доля трудівника" (1927). Проблема краху патріархального іранського села і її відображення в історії родини головного героя. Жіноча тема в романі (історія Ширин). Стилiстичні особливості: тяжіння до документальності в описі сільського побуту. Рудименти просвітительської поетики: блукання героя в пошуках кращої частки, головний герой - виразник авторських ідей і т.д.

Проблема безправ'я мусульманської жінки в романах **Аббаса Халілі** (нар. 1895) "Похмуре життя" (1924), "Людина" (1924), "Помста" (1925). Вплив романів Дюма-сина і турецьких романів "милли". "Похмуре життя" – сповідь умираючої повії, вислухане героєм-оповідачем (порівн. "Дама з камеліями" А. Дюма). Натуралістичні описи тегеранських кубел. Монологи героїв, близькі до віршів у прозі.

Жіноча тема в романах **Мохаммада Хеджазі** (1900–1973). "Хома" (1927), "Парічехр" (1929), "Зіба" (1931). Удачі буржуазного середовища: продажність,

корупція, падіння вдач і т.д. Ідеал – просте, чесне життя, робота на благо суспільства.

Початок творчого шляху відомого згодом літературознавця, видавця класичної поезії, поета і прозаїка **Саїда Нафісі** (1896–1966). Роман у листах "Фарангіс" (1924) – розчарування головного героя при зіткненні із суспільством, його утеча від ворожого світу, занурення в містичні переживання.

Трилогія **Мохаммада Масуда Дехаті** (1905–1947) "Нічні розваги" (1932), "Намагаючись вижити" (1932), "Найшляхетніші створіння" (1934) про життя приятелів, вихідців із середнього класу, що проводять дозвілля в пошуках розваг. Причина морального падіння героїв – споконвічно порочна натура людини. Незакінчена трилогія "Квіти, що ростуть у пеклі" (1941) і "Весна життя" (1942): проблема психологічного відчуження представника молодого покоління нової інтелігенції від його середовища, що зростило.

Поява жанру історичного роману. Перші досвіди: белетризовані посібники по історії, увага до етнографічних подробиць. Мохаммад Багер Хосрові і його роман "**Шамс і Тогра**" (1910): історія любові знатного араба Шамса і дочки монгольського вельможі Тогри на тлі історичних колізій XIII століття. **Санатізаде Кермані** (1885–1973) – батько іранського історичного роману. Проблема літературного методу в його творчості. Інтерес до доісламської старовини. Романи "Тенета, що розставляють, чи Месники за Маздака" (1920–25), "Книга про Наді-художника" (1926), "Войовничий" (1933), "Одягнені в чорне" (1945). Національна тематика. Увага до історичних реалій. Гостросюжетність. Перевага в історії виняткової особистості.

Зародження сучасної новелістики. Основоположник жанру – **Сеїд Мохаммад Джамаль-заде** (1892–1997). Розповідь "Солодкозвучний фарсі" - журнал "Каві", 1921. Збірник "Минулого та небилиці" (Берлін, 1922). Його доля в Ірані. Авторська передмова - маніфест нової перської літератури, наближеної до насущних проблем життя суспільства. Шість новел збірника - практичне перетворення теоретичних поглядів автора: персонажі з різних шарів суспільства, "типові характери в типових обставинах", портретні і мовні

характеристики персонажів. Застосування розмовної мови. Збірник "Дядько Хосейн Алі" (Тегеран, 1942). Сатирична картина вдач сучасного суспільства в алегоричній повісті "Доліна Страшного суду" (1944). Повість "Колташандиван"(1945).

Подальший розвиток жанру розповіді у творчості **Садека Хедаята** (1903–1951), Діяльність Хедаята-вченого і його інтереси: збирання і публікація фольклору, переклад середньо-перських текстів, видання і коментування класики. Романтичні досвід-п'єса "Парвін – "сасанідська дівчина", ранні розповіді. Збірники "Заживо похований", "Три краплі крові", "Світлотінь", "Бродячий пес". Сполучення зрілого реалістичного методу і романтичного інтересу до зображення надприродного і фантастичного. Повість "Сліпа сова" (Бомбей, 1937) – спроба психоаналітичної прози: акцентована самотність героя; зображення дійсності, "перекинутої" у внутрішній світ оповідача; асоціативний монтаж подій, алогізм що відбувається.

Творчість **Бозорга Алаві** (1904–1997), письменника, публіциста, літературознавця, суспільного діяча. Збірник "Валіза" (1934): елементи психоаналізу в розповідях про трагічну любов. 1937 рік – арешт у числі прихильників Тагі Брані за обвинуваченням у поширенні комуністичної ідеології. Після звільнення – публікація збірника "Тюремні записки" (1942) і книги "П'ятдесят три" (1943), заснованих на епізодах життя ув'язнених тегеранської в'язниці.

Поезія.

Тяжіння до класичної норми у творчості **Мохаммада Тагі Бахара**: актуальна цивільна тематика у формі класичного вірша. Цивільний підтекст пейзажу (вірш "Демавенду", 1922).

Творчість поетеси **Парвін Еттесамі** (1907–1941): жанр байки, жанр суперечки – *муназере*. Десимволізація парних суфійських образів, що здобувають соціальний зміст (п'яний *ринд* і тверезий *мухтасіб*). Використання європейських традицій (байки Лафонтена й ін.).

Градж Мірза (1874–1926). Політична поезія. Поема "Ареф-наме" – критика

непослідовності політичних поглядів поета Арефа Казвіні. Частина поеми, відома за назвою "Книга про чадру": ідеї жіночої емансипації, критика консервативного укладу життя, що визначає положення мусульманки в суспільстві. Романтизація жіночих образів у поезії Іраджа – вірші про матір.

Фаррохі Йєзді – актуалізація тематики газелі, "розгерметизація" її мови за рахунок політичної лексики. Цивільні конотації любовної лірики.

Мірзаде Ешкі (1894–1942) – перший послідовний реформатор перського вірша: переробка традиційної строфіки, рима усередині рядка. Інтерес поета до історичного минулого: цикл "Ноуруз-наме", поеми "Воскресіння іранських владарів", "Чорний саван". Соціальна тематика в поемі "Ідеал старого-селянина" (1923). Вплив турецької музичної драми і драм шіїтського матеріального театру на форму "нової" поеми. Цикл віршів "Книга про республіку", присвячена подіям національно-визвольної боротьби в Трану 1918–1922 р.

Основоположник "нового вірша" (*ше'р-е ноу*) **Німа Юшідж** (1907–1960).

Проголошення "нового погляду" (*дід-е тазе*) і "нового методу" (*тарз-е тазе*).

Відмовлення від нормативної поетики і перехід до поетики індивідуальної.

Автобіографічна поема "Історія зблідлого" (1921). Поема "Афсане" (1922). Містична тематика, новаторська форма поеми. "Родина солдата" (1926): тема війни, зосередженість на психологічному стані головної героїні - дружини солдата. Елементи модерністської поетики в добутку. Лірика Німа: нові теми, самотній герой, що випробує відчуття страху і провини, внутрішньої дисгармонії. Образи птахів і руїн - улюблені мотиви лірики Німа (шедевр "нового вірша" – "Птах суму").

Література другої половини ХХ ст.

Прихід у літературу молодих прозаїків і поетів.

Проза.

Бехазін (Махмуд Етемад-заде). Ліричні розповіді-мініатюри – своєрідні вірші в прозі. 60–70-ті рр. – збірники "Зміїна бусинка", "Божественне місто".

Роман "По ту сторону стіни" (1972) (під псевдонімом доктор Хормоз Малекдад): історія в листах дівчини-француженки до її улюбленого іранця.

Ехсан Табарі (1917–1989). Поезія – продовження партійної діяльності (член ЦК НПІ з 1943). Тяжке положення країни в циклі "Іранські картини". Публіцистична поезія, що кличе до активних дій. Антиімперіалістична тематика розповіді "Китайські мрії" (1948) (під псевдонімом З. Афшін).

Садек Чубак (1916–1998). Сатирична п'єса "Гумовий м'яч" (1949). Розквіт творчості в 60–70-ті рр. Роман "Камінь терпіння": відображення іранської дійсності 30-х рр. через внутрішні монологи п'яти основних персонажів. Відсутність прямої сюжетної лінії. Зосередженість на хворобливій свідомості героїв, зіпсованій буттям. Алегорична сцена кінця світу і початку нового світу – фінал роману. Повість "Тангір" (1963): доля маленької людини, що кидає виклик суспільству.

Джалал Але Ахмад (1923–1969). Повість "Історія вуликів": алегоричне осмислення боротьби іранців за свої нафтові багатства. Повість "Директор школи" (1958): критика системи шкільного утворення. "Західнофільство" (1962): художньо-публіцистичні соціологічні статті по проблемі всі залежності, що поглиблюється, Ірану від Заходу. Посмертно виданий збірник "П'ять розповідей" (1971).

Ібрагім Голестан (народ. 1922). Пошук нових формальних прийомів. Збірник "Азар - останній місяць осені" (1949): використання "потoku свідомості", прийому кіномонтажу, зсув реального й уявлюваного. Збірник "Полювання за тінню" (1955): розчарування і рефлексія персонажів, що не знаходять свого місця в житті. Збірники "Арик, стіна, що жадає" (1967) і "Приплив і туман" (1969): психологізм і занурення в емоції і спогади персонажів. Роман "Таємниця скарбів зачарованої ущелини" (1974): ланцюг пригод селянина, що знайшов на своїй землі скарб, – алегоричне зображення сучасного Ірану. Політична сатира з 59 частин з окремими сюжетами - основа фільму-гротеску.

Ахмад Махмуд (народ. 1931). Збірники "Розпуста" (1959), "Море усе ще

спокійне" (1960), "Безглуздість" (1962). Соціальний роман "Сусіди" (1974): становлення самосвідомості іранських робітників на початку 50-х рр.

Тагі Модарресі (1932–1997). "Яколія і її самотність" (1955), визнаний кращим романом року: біблійний сюжет про любов дочки іудейського царя до пастуха.

Алі Мохаммад Афгані (народ. 1925). Роман "Чоловік Аху-ханум" (1961): соціальна трагедія на прикладі життя сучасної іранської родини.

Широке поширення історичної прози. Зрілий реалістичний історико-біографічний роман **Сан'аті-заде Кермані** "Надир – підкорювач Делі" (1957) про Надір-шаха Афшарі (XVIII ст.). Релігійно-історичні романи **Зейн ол-Абідіна Рахнема** "Пророк" (1954) і "Життя Імама Хусейна" (1965).

Голамхосейн Саеді (Гоухарморад) (1935–1985) – драматург і новеліст. Збірник "Урочистий вечір": безцільне й одноманітне існування дрібних службовців, що доводить їх до чи божевілля смерті. Участь в етнографічних експедиціях - основа книг "Село Ільхечі" (1964) і "Одержимі вітрами" (1967). Художнє осмислення побаченого в циклах новел "Жалоба в Баялі" (1965) і "Страх" (1969): митарства мешканців села, природа страхів, що поневолили знедолених героїв, безвихідність їхнього існування. П'єса-алегорія "Медяний місяць": проблема деформації національної свідомості під дією масової культури.

Сімін Данешвар (народ. 1921). Соціальний роман з елементами романтико-символічного бачення "Савушун" ("Смерть заради життя", 1969).

Сатиричне зображення суспільства у творчості **Хосроу Шахані** (народ. 1930), **Мохаммада Алі Есламі Нодушана** (народ. 1925), **Іраджа Пезешк-зада** (народ. 1927). Соціальна сатира **Ферідун Тонкабоні** (народ. 1937) і його лірико-філософські розповіді.

Самад Бахрангі (1939–1968) – автор статей із проблем педагогіки, літератури і фольклору, видавець "Азербайджанських казок" (1969). Казки для дітей і дорослих. "Маленька чорна рибка" (1968): алегорична історія цивільного змужніння іранців. Переконлива соціально-психологічна характеристика

персонажів, з'єднання фольклорних прийомів і сучасної ідеології.

Махмуд Доулатабаді (народ. 1940) – майстер соціально-психологічної прози. П'ятитомний роман "Келідар" (1978–1983) – історія напівкочової селянської родини на широкому суспільному тлі 20 – 40-х рр.

Поезія.

Мохаммад Алі Афраште (1909–1959) – політична поезія, що відгукується на всі суспільні події: Член НПІ. Збірник віршів "Добре сказане" (1945). 1953 р. еміграція в Болгарію. Видавець журналу "Слюсар" ("Челегар") (1951 – 1953).

Жале Ісфгані (народ. 1922). Лірика з соціально-публіцистичним забарвленням. 1946 – еміграція в Баку, 1959 – переїзд у Москву. Із серед. 80-х живе в Англії.

Мехді Хаміді (1914–1986) – прозаїк, літературознавець, видавець класики. У поезії - прихильник і продовжувач традиції хорасанського стилю.

Мохаммад Хосейн Шахріяр (1905–1988) – засновник школи сучасної газелі. Романтична поема "Легенда ночі", складається з 4-х циклів: "Легенда ночі" – маснаві про природу рідного краю; "Гірська симфонія" – про гори північного Ірану; "Симфонія ночі" – романтичне оспівування ночі як часу любові і міркувань; "Трон Джамшіда" - маснаві на історико-міфологічну тему. Особисті спогади, що перемежуються філософськими роздумами.

Парвіз Нател Ханларі (1913–1990) – поет, прозаїк, філолог, літературний критик, видавець журналу "Сахан" (1943–1949, 1955–1990). Прихильник класичного стилю в поезії.

Подальша розробка поетичних принципів, закладених Німа Юшіджем у "новій поезії": поети "нової хвилі" (*моудж-е ноу*).

Сіявуш Кесраї (народ. 1928) – збірник "Голос": ліричний герой у конфлікті з навколишнім світом.

Надер Надерпур (народ. 1929) – філософська поезія, пронизана передчуттям катастрофи, що грозить. Пошук змісту буття і самопізнання.

Ахмад Шамлу (народ. 1925). Вільний вірш, відхід від класичної рими та арузних розмірів. Спроба нового осучасненого прочитання класичної поезії

(видання газелей Гафіза з розбивкою бейта на фрагменти, розташовані строфою; розділові знаки і т.д.). Збірник "Свіжий подув" (1958) – соціально значимі теми. Збірник "Фенікс під дощем" (пряма відсилання до поезії Німа Юшіджа): пошуки сенсу життя, розвінчання мнимого благополуччя, загострене бачення призначення поета.

Сохраб Сепехрі (1929–1981) – поет і художник. Релігійно-філософська лірика, містичне бачення світу. Подорожі у Францію, Англію, Японію й ін. країни з художніми виставками. Сюрреалістичні досвіди. Перші збірники - "Смерть кольору" (1951) і "Життя снів" (1953): песимістичне світовідчування, помітний вплив Німа Юшіджа, спроба опису прикордонних станів (наприклад, переходу від сну до яви). Збірники "Сонячна злива" (1961), "Звук кроків води" (1965), "Мандрівник" (1966), "Зелений обсяг" (1968): релігійно-містичні шукання, звертання до поезики "ндійського стилю", активне використання традиційної поетичної фігури *тамсіл*. Богошукання ліричного героя, міфологізована тематика. Звертання до образів дитинства і безпосереднього сприйняття світу. Мотиви самосвідомості поета.

Сімін Бехбахані (народ. 1927) – соціальна лірика, що оголює темні сторони життя, у сполученні з авторськими міркуваннями. Збірник "Мармур" (1963) – любовні газелі, осмислення конфлікту земної і божественної любові.

Форух Фаррохзад (1935–1967) – представниця "нової поезії". Яскраво виражений особистісний характер лірики. Поїздки в Європу, захоплення кінематографією. Збірник "Бранка" (1955) – ліричні вірші (строфічна форма) з використанням традиційної поетичної лексики, мотиви втоми, туги і самотності. Збірники "Стіна" (1956) і "Бунт" (1958): тема жіночої любові, цінність кожної миті життя. Збірник "Друге народження" (1963): мотив смерті як рятування від дисгармонії життя, картина світу, що зайшов у тупик.

Рекомендована література

Стародавні часи та Середньовіччя

1. Авеста в русских переводах (1861–1996). – Сост., общая ред., примеч. и справочный разд. И.В. Рака. – С-Пб., 1997.
2. *Алиев Г.Ю.* Темы и сюжеты Низами в литературах народов Востока. – М., 1985.
3. *Ардашникова А.Н., Рейснер М.Л.* История литературы Ирана в послемонгольское время (XIII–XVII вв.). – М., 1996.
4. *Бертельс Е.Э.* Избр. труды. История персидско-таджикской литературы. – М., 1960.
5. *Бертельс Е.Э.* Избр. труды. Низами и Фузули. – М., 1962.
6. *Бертельс Е.Э.* Избр. труды. Навои и Джами. – М., 1965.
7. *Бертельс Е.Э.* Избр. труды. Суфизм и суфийская литература. – М., 1965.
8. *Бертельс Е.Э.* Избр. Труды. История литературы и культуры Ирана. – М., 1988.
9. *Брагинский К.С.* Из истории таджикской и персидской литератур. – М., 1972.
10. *Ват ват Рашид ад-Дин.* Сады волшебства в тонкостях поэзии (Хада'ик ас-сихр фи дака'ик аш-ши'р). Перевод с перс, исслед. и коммент. Н.Ю. Чалисовой. – М., 1985.
11. *Ворожейкина З.Н.* Исфahanская школа поэтов и литературная жизнь Ирана в предмонгольское время (XII – начало XIII в.).
12. *Ворожейкина З.Н.* Литературная служба при средневековых иранских дворах. – Очерки истории культуры средневекового Ирана. – М., 1984.
13. Зороастрийские тексты. Суждения Духа разума (Дагестан-е меног-е храд). Сотворение основы (Бундахишн) и другие тексты. – Изд. подготовлено О.М. унаковой.
14. *Крымский А.Ю.* Низами и его современники. – Баку, 1981.
15. *Кримський А.Ю.* Вибрані сходинкові праці. – Т. IV, V. – Іраністика. – К., 2008, 2010.
16. *Колесников А.И.* Завоевание Ирана Арабами. – М., 1982.

17. Книга деяний ардашира сына Папака. Транскрип., перевод со среднеперс, введ., коммент. и глоссарий О.М. Чунаковой.
18. Мифы Древнего и раннесредневекового Ирана (зооастризм). – С-Пб. М., 1998.
19. *Низами Арузи Самарканда* Собрание редкостей, или четыре беседы. Перевод с перс. С.И. Баевского и З.Н. Ворожейкиной под ред. А.Н. Болдырева. – М., 1963.
20. Пехлевийская Божественная комедия. Книга о праведном Виразе и другие тексты. Введ., перевод и коммент. О.М. Чунаковой. – М., 2001.
21. *Пригарина Н.И.* Индийский стиль и его место в персидской литературе (вопросы поэтики). – М., 1999.
22. *Рейснер М.Л.* Эволюция классической газели на фарси (X–XIV века). – М., 1989.
23. *Рейснер М.Л.* К проблеме сравнительного изучения иранской и арабской поэтики (характеристика категории *тахаллус*). – Вестник Московского университета, серия 13, Востоковедение, – № 4. – 1983.
24. *Рейснер М.Л.* Персидская лиро-эпическая поэзия X – нач. XIII века. Генезис и эволюция классической касыды. – М., 2006.
25. *Рейснер М.Л.* Газель в системе категорий классической иранской поэтики XI–XV вв. – Вестник Московского университета, серия 13, Востоковедение, № 3. 1986.
26. *Рейснер М.Л.* Касыда в системе категорий классической поэтики XI–XV вв. – Вестник Московского университета, серия 13, Востоковедение. – № 3. – 1994.
27. *Рейснер М.Л.* Персидская касыда в домонгольский период (X – начало XIII века). Проблемы генезиса и эволюции. Автореф. докт. дисс. – М., 1996.
28. *Шамс-е Кайс ар-Рази.* Свод правил персидской поэзии (Ал-Му'джем фи ма'айир аш'ар ал-'аджам). Часть II. О науке рифмы и критики поэзии. Перевод с перс, исслед. и коммент. И критики поэзии. Перевод с перс,

исслед. и коммент. Н.Ю. Чалисовой. – М., 1997.

XIX–XX століття

1. *Дорри Дж. Х.* Литература современного Ирана (персидская проза XX века). Учебное пособие. – М., 1988.

2. История персидской литературы XIX–XX вв. – М., 1999.

3. *Кляшторина В.Б.* "Новая поэзия" в Иране. – М., 1999.

4. *Кляшторина В.Б.* Иран 60–70-х гг.: от культурного плюрализма к исламизации духовных ценностей. М., 1990.

5. *Комиссаров Д. С.* Пути развития новой и новейшей персидской литературы. – М., 1982.

6. Краткая история литератур Ирана. Афганистана и Турции. – ЛГУ, 1971.

7. Литература Востока в новое время (Иран). – МГУ, 1975.

8. Литература Востока в новейшее время (Иран). – МГУ, 1977.

9. *Мехти Кязимов* Персидская поэзия конца XX века. – Баку, 2006.